

Kant: llibertat i deure

Ana-Carolina Gutiérrez Xivillé

Introducció

L'objectiu del present estudi és analitzar el sentit de la pregunta sobre la llei moral, la mateixa que Kant planteja al final de la seva *Fonamentació a la Metafísica dels Costums*, a saber: «Warum aber soll ich mich denn diesem Prinzip unterwerfen und zwar als vernünftiges Wesen überhaupt [...]?» [449, §6]¹. Doncs l'esmentada pregunta és generadora de controvèrsies, ja que és considerada per molts estudiosos de Kant com a decididament absurda donat el constrenyiment que ens imposa el mateix imperatiu categòric per mitjà de la raó. Però el fet que Kant mateix la formuli sense titllar-la d'absurda i donat que és inherent en l'ésser humà preguntar-se constantment no només “Què he de fer?”, sinó també “Per què ho he de fer?”, ens fa sospitar de la legitimitat d'una tal reprovació.

1. «Però, per què m'he de sotmetre a aquest principi i, certament, en tant que ésser racional en general [...]?», KANT, I., *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Edició de D. Schoenecker i B. Kraft. Hamburg, Meiner, 1999, p. 78 (d'ara endavant citat FMC). Les referències dels textos citats donaran la pàgina del volum IV de l'edició de l'Acadèmia de les Ciències (ja que l'edició de Meiner també la facilita) i el número de paràgraf corresponent a cada capítol (acompanyat per §). La traducció de totes les citacions és meua. La tipografia utilitzada en les citacions correspon a l'edició de Meiner.

A fi de veure si l'esmentada posició és o no encertada en el marc de la proposta moral de Kant, cal preguntar-se primerament què és el que determina que hi pugui haver pròpiament moralitat; doncs, si bé és cert que l'activitat d'una voluntat santa, absolutament bona, és *moral en sentit objectiu* –perquè coincideix plenament amb el principi de la moralitat, donades la seva completa determinació per aquest i la seva falta d'elecció no es pot dir que també ho sigui *en sentit subjectiu*. Caldrà determinar, per tant, la *procedència del valor moral de les accions* i analitzar si aquestes arriben a ser morals merament per la coincidència de la seva màxima amb la llei moral, o si això no es deurà més aviat a la possibilitat d'obeir o oposar-se a l'esmentada llei, tret característic aquest de la voluntat humana. D'ella ens n'ocuparem en un segon moment,

per analitzar, d'una banda, la seva especificitat i, d'una altra, les conseqüències d'aquesta, tant respecte a la relació entre la voluntat humana i la llei moral (el que ens apropirà al concepte d'“obligació”), com respecte al significat de la moralitat mateixa en quant producte eminentment humà (el que ens conduirà al concepte de “llibertat”, única per mitjà de la qual és possible la moralitat).

Prement, doncs, per base el text de la FMC, esperem assolir l'objectiu proposat i no només descobrir la insuficiència de la posició que afirma la manca de sentit de la pregunta pel deure de sotmetre's a la llei moral, sinó mostrar també la necessitat de l'esmentada pregunta ja que expressa la indeterminació de la nostra voluntat, és a dir, la llibertat negativa per la qual es caracteritza, i, per tant, ens impel·leix a determinar-nos-constituint, així, l'origen de la moralitat i la condició de la possibilitat del seu principi, l'autonomia. Amb això es demostrarà no només la possibilitat, i fins i tot necessitat, d'*argumentar* per què hem de ser morals (tasca de la FMC), sinó també el desencert de la resposta atribuïda a Kant: “perquè és un deure”. La Moralitat pot ser explicada i entesa.

1. Des de la voluntat humana com a raó pura

Les controvèrsies al voltant de la qüestió plantejada troben el seu desencadenant fonamentalment en la interpretació dels conceptes de “voluntat” i “imperatiu categòric”. Sembla que no erraríem en afirmar que la pregunta² és absurda, ja que com mostra Kant en el segon capítol de la seva FMC tant el concepte com el contingut de l'“imperatiu categòric” es constitueixen pel mer procediment analític, és a dir, per mitjà de la composició d'idees i conceptes *a priori* de la raó, a saber: les idees comunes de “deure” i “llei”, la idea de “voluntat pura” i els conceptes de “necessitat” i “vàlidesa universal” [*vid.* 389, §7]. Així, ja en la mateixa raó comuna l'home posseeix un marc conceptual apriòric que li permet analitzar i jutjar el tipus de màxima que determina la seva actuació i distingir entre les accions que *es realitzen per deure* (és a dir, aquelles la màxima de les quals estaria determinada pel principi formal del voler en general i abstrauria de tot objecte de la facultat de desitjar com a fi a assolir), les que són *conformes al deure* (per tal com, malgrat la possible coincidència entre la seva màxima i l'ordre de la llei, el fi de les accions seria un objecte de la facultat de desitjar, no el mateix respecte per la llei) i les *contràries al deure*³ [*vid.* 397-398, §§9-11]. Des de l'ús comú de la seva raó, doncs, l'home és capaç de comprendre certes accions com deures, això és, no

2. A partir d'aquest moment amb “la pregunta” ens referirem a la qüestió formulada: “Per què m'he de sotmetre a la llei moral?”.

3. Donada la immoralitat inherent a les accions contràries al deure Kant considera que no és precís tractar-les específicament.

motivades pel desig de satisfer inclinacions, sinó fonamentades en la representació de la llei moral (que derivaria d'un principi objectiu *a priori* de la nostra voluntat) i en el respecte pur envers ella (causat per l'efecte de la mateixa llei en el subjecte) [vid. 400 ss., §§15-17].

D'altra banda, no és casual que Kant usi el concepte d'"imperatiu categòric" per donar nom a la formulació que expressaria el contingut del cercat «*principi suprem de la Moralitat*» [392, § 13]; doncs, com enunciat d'una llei, exigeix la subordinació necessària a ella, així com l'obligació de complir-la, i consisteix pròpiament en un *manament* (que estableix quelcom com a deure i ho ordena) al qual no es pot més que obeir donat que la seva ordre és incondicionada i apodíctica, és a dir, objectivament necessària i, per tant, no admet el seu incompliment, *s'imposa ineludiblement*.

Finalment, de la mateixa manera que les coses en la naturalesa estan regides per lleis *naturals* segons les quals *succeeixen*, les lleis que regeixen pròpiament els éssers racionals (és a dir, aquells dotats de voluntat), segons les quals *actuen*, són les *morals* [vid. 412, §12]. Però mentre aquelles poden ser modificades quan es descobreix la seva ineficàcia per donar raó dels fets, doncs la seva universalitat es basa fonamentalment en la *generalitat* dels casos, raó per la qual poden fins i tot contenir excepcions, les lleis morals no consenten ni canvi ni excepció: la seva universalitat és absoluta i no està subjecta a circumstàncies històriques o culturals⁴. Doncs bé: donat que l'home és un ésser racional, dotat de voluntat, es trobarà exclusivament subordinat a elles, ja que és impossible als éssers racionals pensar i actuar fora de la voluntat [vid. 406 ss., §§1-11].

Segons tot el que s'ha exposat, només es podria concloure que, no havent-hi cap alternativa al mer actuar sota la llei, tampoc no poden donar-se àmbit o instància des dels quals pugui formular-se la pregunta en qüestió, la qual justament requereix d'un cert distanciament respecte a aquest ordre de les coses. La pregunta, doncs, no resultaria ni lícita ni pertinent: l'esmentada submissió és en si mateixa un deure inexcusable.

Amb tot, l'anàlisi d'aquesta posició ens descobreix que no segueix el text kantià en la seva totalitat, la qual cosa la condueix a oferir-ne una desencertada interpretació:

(a) en primer lloc, se ceneix exclusivament al *resultat* de l'argumentació per mitjà de la qual Kant defineix analíticament i "objectiva" l'acció amb valor moral:

d'una banda, aquesta ha "de succeir per deure", ja que si la seva motivació fos qualsevol altra, només podria obtenir valor

4. Vid. P. NATORP «Ist das Sittengesetz ein Naturgesetz?». *Archiv für systematische Philosophie* [Berlín], 2 / 1896, 248 ss.

si amb ella s'aconseguís allò desitjat, tractant-se així d'un valor relatiu a la subtileza de la màxima, és a dir, a l'habilitat amb què es dugués a terme l'acció i al seu èxit definitiu. Mai no seria una acció duta a terme per si mateixa, sinó per assolir per mitjà d'ella un altre fi; per tant, seria prescrita per la seva màxima com un mer mitjà per aconseguir la meta proposada [vid. 397, §§9-12]. D'altra banda, ja que l'acció és resultat d'una màxima, el valor d'aquella dependrà necessàriament del d'aquesta; i, així, tan sols la màxima que tingui la validesa objectiva d'una llei, per la seva universalitzabilitat i necessitat, podrà atorgar valor moral a l'acció. En definitiva, aquest residirà en la màxima, no en el propòsit que pugui assolir-se amb ella [vid. 399 s., §14]. I per això conclou Kant que: «*Pflicht ist die Notwendigkeit einer Handlung aus Achtung fürs Gesetz*»⁵, ja que només l'acció caracteritzada per un cert constrenyiment i, al seu torn, per una validesa objectiva pot estar lliure d'arbitrarietat i imposar-se com a deure. L'acció que “succeeix per deure”, per tant, és aquella que és “necessària per respecte a la llei”.

El que sosté la posició del crític davant la pregunta pel deure és el fet de cenyir-se al deure “per si mateix” sense tenir en compte l'argumentació i la definició exposades –i, per tant, com a allò que únicament pot proporcionar a l'acció la seva qualitat de moral. Aquesta posició, doncs, entén el deure com a *criteri objectiu de l'acció moral*, com si constituís origen i fi de la Moralitat.

(b) En segon lloc, el fet de comprendre el deure, no només com a criteri, sinó com a deslligat d'allò que l'estableix en el discurs de la moralitat –a saber, forjar una voluntat bona–, es deu, en part, a una concepció errònia de la voluntat humana a Kant.

Pel que fa al primer punt (a), com Kant mateix aclareix al començament del primer capítol de la FMC, la finalitat (o matèria) de la Moralitat no és el deure pel deure mateix, sinó la *forja d'una voluntat bona*. Es tracta d'una voluntat regida per la raó pràctica que constitueix el fonament de la determinació de les màximes per les quals ens decidim a actuar; una voluntat amb valor absolut que s'institueix com a *fi incondicionat de la raó*, ja que és condició de la possibilitat de l'obtenció de qualsevol altre bé, ja sigui aquest l'ús adequat de les característiques naturals del nostre temperament (proporcionant-nos un caràcter bo), ja sigui el fer-se digne de ser feliç [vid. 393, §§1-7]. Així, doncs, segons la concepció del nostre filòsof, no hi ha pròpiament un criteri com a *característica*

5. «Deure és la necessitat d'una acció per respecte a la llei», GMS, 400, §15.

o *nota* per la qual puguem *conèixer* si una acció succeeix per deure i té valor moral. Doncs, com adverteix Kant en l'inici del segon capítol de la FMC: «man [können] von der Gesinnung, aus reiner Pflicht zu handeln, so gar keine sicheren Beispiele anführen, [...] wenn gleich manches dem, was *Pflicht* gebietet, *gemäß* geschehen mag, dennoch es immer noch zweifelhaft sei, ob es eigentlich *aus Pflicht* geschehe und also einen moralischen Wert habe»⁶. Certament, els exemples pertanyen a l'àmbit de l'experiència; però aquest no és el cas de les intencions (*Gesinnungen*), que constitueixen la vertadera causa motriu del nostre actuar i són de naturalesa noümenica. És per aquesta raó que el coneixement d'elles ens és vedat i, conseqüentment, la moralitat, en la seva tasca d'establir què té valor moral, s'ha de limitar a l'anàlisi de la màxima com a *formulació subjectiva del principi objectiu del voler*.

Pel que fa al segon punt (b), la concepció errònia de la voluntat humana consisteix a pressuposar que aquesta és una voluntat exclusivament racional que, com a tal, es troba sota la determinació absoluta de la raó pura i la llei moral, una determinació anàloga a la de la pedra sota la llei de la gravetat. De ser així, però, ens trobaríem davant d'una voluntat per si mateixa pura, «[...] einen solchen, der ohne alle empirischen Bewegungsgründe, völlig aus Prinzipien *a priori*, bestimmt werde [...]»⁷. Però la voluntat pura (o bona) en la filosofia moral de Kant exerceix el paper d'una mera *idea* o *representació* que ens proporciona la *pauta*, no el criteri, per a la forja d'una voluntat moralment bona. Tanmateix, si l'home posseís realment una voluntat absolutament bona, només podria atènyer-se a ella i, per tant, sense cap cavil·lació, la seva actuació seria sempre i necessàriament segons les lleis de la raó, doncs no tindria cap altra opció. L'argumentació del nostre crític, doncs, cau en contradicció, ja que una voluntat pura no entendria el deure com a tal, sinó que la seva activitat (voler) coincidiria plenament i necessària amb l'execució del deure. En altres paraules: la seva activitat pròpiament no consistiria en voler el "deure", sinó en *voler segons un principi objectiu seu*, no derivat de l'experiència⁸, *pel qual el seu actuar es regiria per la universalitat que caracteritza a una llei en general*. Es tractaria, per tant, d'un actuar necessari, el voler del qual *coincidiria* (o *identificaria*) amb el contingut de la llei moral. Precisament per això, aquest no seria entès pròpiament com un imperatiu, manament d'un deure, sinó com a *únic desenvolupament possible de la seva manera de ser (Beschaffenheit)*⁹.

Per tot això, el valedor d'aquesta posició només pot concebre la pregunta per la llei moral com un absurd, doncs, certament,

6. «De la intenció d'actuar pel pur deure no se'n poden posar ni tan sols exemples segurs, doncs malgrat que alguna cosa pugui succeir *conforme* a allò que ordena el *deure*, tanmateix sempre és dubtós que en el fons succeeixi *per deure* i, per tant, tingui un valor moral», GMS, 406, §1.

7. «[...] aquella que, mancada de tota motivació empírica, es determini íntegrament per principis *a priori*», GMS, 390, §10.

8. L'experiència només pot ser compresa subjectivament, ja que precisa de la percepció per mitjà de la sensibilitat.

9. «Ein vollkommen guter Wille würde also ebensowohl unter objektiven Gesetzen (des Guten) stehen, aber nicht dadurch als zu gesetzmäßigen Handlungen *genötigt* vorgestellt werden können, weil er von selbst, nach seiner subjektiven Beschaffenheit, nur durch die Vorstellung des Guten bestimmt werden kann. Daher gelten für den *göttlichen* und überhaupt für einen *heiligen* Willen keine Imperative; das *Sollen* ist hier am unrechten Orte, weil das *Wollen* schon von selbst mit dem Gesetz notwendig einstimmt ist. Daher sind Imperative nur Formeln, das Verhältnis objektiver Gesetze des *Wollens* überhaupt zu der subjektiven Unvollkommenheit des *Willens* dieses oder jenes vernünftigen Wesens, z.B. des menschlichen Willens, auszudrücken», GMS, 414, §15.

una voluntat santa, fora de l'àmbit de la llei moral que la determina *necessàriament*, no és ni tan sols *pensable*.

Vegem més de prop en què consisteix l'especificitat de la voluntat humana, la seva relació amb l'imperatiu categòric i per què només té sentit parlar de "moralitat" respecte a un ésser com l'home.

2. De la Moralitat a la llibertat

2.1. Des de la voluntat humana en tant que també sensiblement afectada

La clau per trobar una resposta satisfactòria a la nostra pregunta inicial, la trobem en el concepte de *menschlicher Wille* (voluntat humana), que constitueix una manera de ser concreta de voluntat racional.

Els éssers racionals es distingeixen de totes les altres coses per estar dotats de voluntat. Aquesta consisteix en la *capacitat d'actuar segons una llei pròpia*, és a dir, en un tipus de causalitat lliure que permet a l'home ser causa primera dels seus actes i mantenir-los fora de la cadena causa-efecte a la que estan sotmesos els esdeveniments naturals. Aquesta llei pròpia, la llei moral, ve donada per la raó, la qual en el seu ús pràctic, en quant instància que possibilita la voluntat com a «[...] Vermögen [...], *der Vorstellung gewisser Gesetze gemäß sich selbst zum Handeln zu bestimmen*»¹⁰, s'identificarà amb la voluntat [vid. 412, §12].

Ara bé: com s'apuntava anteriorment, la voluntat humana no es troba absolutament determinada per la raó i les seves lleis, sinó que, perquè pertany també a la naturalesa, roman inevitablement sota les seves lleis. Per això està subjecta a afeccions que la impel·leixen a actuar amb la finalitat de satisfer les seves inclinacions i de realitzar els seus interessos¹¹ i que la porten a entendre les lleis morals de la raó i la idea de la perfecció moral –expressada en el concepte de *voluntat bona*– com un *manament* de caràcter apriòric, universal i apodíctic que, com a tal, es presenta incondicionadament, objectiva i necessària¹². La humana, doncs, no és una voluntat merament sotmesa a les idees *comuns* de deure i llei, conscient (*bewusst*) del constrenyiment d'aquestes, sinó que ha de determinar-se d'acord amb elles i, així, realitzar accions que tinguin *valor moral*. Es tracta d'una voluntat que té com a la finalitat objectiva ser moralment bona, la qual cosa conduirà l'home a buscar una pauta *objectiva* que el guiï, és a dir, no basada en l'experiència –que com a tal és només subjectivament

10. «[...] capacitat [...] de determinar-se a si mateixa a actuar segons la representació de certes lleis», GMS, 427, §46.

11. Ja en la resolució de la tercera antinòmia en la *Crítica de la raó pura* Kant defineix la voluntat humana com «patològicament afectada». Vid. KANT, *Kritik der reinen Vernunft*. Edició de J. Timmermann. Hamburg: Meiner, 1998, p. 622, B562 (KrV). Així mateix, a la primera pàgina del Pròleg a la FMC l'estableix com «afectada per la naturalesa». Vid. 387, §3.

12. Com hem vist en el primer apartat, l'esmentat concepte de voluntat bona és una idea de la raó. Diu Kant: «Es ist niemand [...], der nicht, wenn man ihm Beispiele der Redlichkeit in Absichten, der Standhaftigkeit in Befolgung guter Maximen, der Teilnahme und des allgemeinen Wohlwollens (und noch dazu mit großen Aufopferungen von Vorteilen und Gemächlichkeit verbunden) vorlegt, nicht wünsche, daß er auch so gesinnt sein möchte. Er kann es aber nur wegen seiner Neigungen und Antriebe nicht wohl in sich zustande bringen; wobei er dennoch zugleich wünscht, von solchen ihm selbst lästigen Neigungen frei zu sein», GMS, 454, §19. («No hi ha ningú [...] a qui si se li expliquen exemples d'honradesa en les intencions, de perseverança en el compliment de bones màximes, de compassió i benevolència universal (i tot unit a grans sacrificis pel que fa a avantatges i comoditats), no desitgi ser ell també tan assenyat. Però només per causa de les seves inclinacions i impulsos no pot dur-ho a terme, amb el que, no obstant, desitja alhora ser lliure d'aquestes molestes inclinacions»).

compreensible–, sinó en conceptes *a priori* de la raó (*Vernunftbegriffe*). Així és com, en la recerca d'aquesta pauta –i per mitjà del mer procediment analític–, es conclourà en l'establiment de les següents proposicions fonamentals:

- 1) Només l'acció per deure té valor moral¹³;
- 2) «[...] eine Handlung aus Pflicht hat ihren moralischen Wert *nicht in der Absicht*, welche dadurch erreicht werden soll, sondern in der Maxime, nach der sie beschlossen wird [...]»¹⁴;
- 3) «[...] *Pflicht ist die Notwendigkeit einer Handlung aus Achtung fürs Gesetz*»¹⁵.

L'home no en té prou amb actuar *conforme a lleis*, sinó que busca ser moralment bo. En aquest sentit, (1) el valor de l'acció dependrà del seu fonament de determinació (*Bestimmungsgrund*), és a dir, de la *forma* de l'acció; de manera que l'acció motivada tan sols per un fonament subjectiu o mòbil (*Triebfeder*), tindrà el seu valor pròpiament en el seu efecte: l'assoliment d'un fi arbitrari [*vid.* 427, §46]; i, per tant, el seu valor es limitarà al compliment d'aquesta meta, que constitueix la *matèria* de l'acció. Aquest és el cas de les accions que es duen a terme seguint tant els imperatius de l'*habilitat* com els de la *prudència*. Els primers concerneixen a les ciències i les arts: són els que donen preceptes segons un principi problemàtic-pràctic per assolir un fi *possible*; per tant, ens proporcionen les regles tècniques necessàries per la seva realització. Els imperatius de la prudència, en canvi, pressuposen una necessitat natural de tots els éssers racionals, a saber: ser feliços. Segons un principi assertòric-pràctic ens donen consells pragmàtics per assolir aquest fi afirmat com a *real*. A diferència d'aquest tipus d'accions, l'acció *realitzada per deure* serà aquella que es determini per un *fonament objectiu*, per la qual cosa serà una acció amb *valor moral*, és a dir: es durà a terme i tindrà valor per si mateixa, no per res extern a ella; per tant, ella mateixa en quant *matèria* constituirà *el seu propi fonament (forma)*¹⁶.

Conseqüentment i (2) independentment de quin sigui el resultat o conseqüència d'una acció, allò que li confereixi vertader valor moral haurà de trobar-se contingut en ella; així, doncs, només podrà ser la *màxima* (principi subjectiu de determinació de la voluntat) segons la qual es resolgui i, per tant, (3) en la mesura que aquesta *concordi amb el deure* en quant únic fonament que no converteix l'acció en un mer fi subjectiu (donada la necessitat amb què la determina, derivada de la validesa universal de la llei).

13. *Vid.* GMS, 397, §§9-12.

14. «[...] una acció per deure té el seu valor moral *no en el fi* que s'hagi d'assolir a través d'ella, sinó en la màxima per la qual es resol [...]», GMS, 399-400, §14.

15. «[...] *deure és la necessitat d'una acció per respecte a la llei*», GMS, 400, §15. Aquestes proposicions ja han estat tractades en l'apartat anterior. *Vid. supra* 1. a).

16. Per a la dilucidació sobre la forma i la matèria de l'acció, així com per a la comprensió de la filosofia moral kantiana, *vid.* J.M. PALACIOS, *El pensamiento en la acción. Estudios sobre Kant*. Madrid: Caparrós, 2003, p. 43.

En definitiva, mentre la voluntat humana és definida per Kant com a «[...] Vermögen [...], *der Vorstellung gewisser Gesetze gemäß sich selbst zum Handeln zu bestimmen*»¹⁷, del voler d'una voluntat absolutament bona, en canvi, sotmesa tan sols a la llei moral, en dirà que «[...] schon von selbst mit dem Gesetz notwendig einstimmt ist»¹⁸.

2.2. La voluntat i la llei moral

A continuació ens ocuparem de la relació que s'estableix entre una voluntat com la humana i la llei moral.

Si bé és cert que tant el concepte d'"imperatiu categòric" com la seva formulació universal resulten del mer *procediment analític*, ja que al primer hi arribem per mitjà de les idees comunes de deure i llei i a la segona per mitjà de la síntesi entre els conceptes *a priori* de necessitat (categoria *a priori* de l'enteniment [vid. KrV, B106] que caracteritza l'imperatiu categòric com a *inviolable*) i d'universalitat (característica de tota llei i condició de la possibilitat de la seva *validesa objectiva*) [vid. FMC, 420, §29], una anàlisi més profunda ens descobreix que *la relació entre la voluntat humana i la idea de deure no és analítica*; en paraules de Reinhard Brandt: «Der kategorische Imperativ behauptet die praktische Notwendigkeit a priori dieser Verknüpfung und ist daher ein synthetischer Satz a priori»¹⁹. Així doncs: si l'esmentada relació consistís en una relació analítica,

- o bé ens trobaríem davant d'un *deure condicionat*, és a dir, davant d'un *imperatiu hipotètic* (l'ordre del qual és analítica en tant que preestableix un fi a assolir i perquè voler aquest fi implica necessàriament voler també els mitjans que ens duen a ell);

- o bé ens trobaríem davant d'una *voluntat absolutament bona* (en la qual pròpiament: «[...] liegt der kategorische Imperativ nicht, denn ein guter Wille könnte auch der sein, der ohne Hindernisse und Einschränkungen (vgl. IV 397 und 449) immer schon will, was der Imperativ als Pflicht aussagt. Also ist das Verhältnis von Willen oder gutem Willen zum kategorischen Imperativ ein nicht-analytisches und bedarf als notwendige Verknüpfung einer Deduktion apriori (*sic*)»²⁰).

Per tant, donat que la voluntat humana no només està regida per aquelles *lleis de la raó* fruit dels conceptes *a priori* d'aquesta, sinó també per les que són fruit de la *prudència* i de l'*habilitat*, així com per *lleis de la naturalesa*, no busca tan sols l'acció moral, sinó també l'acció que satisfà els seus interessos subjectius (ja siguin racionals, ja naturals). Aquesta doble direcció

17. «[...] capacitat [...] de determinar-se a si mateixa a actuar segons la representació de certes lleis», GMS, 427, §46.

18. «[...] és ja per si mateix necessàriament unànime amb la llei», GMS, 414, §15.

19. R. BRANDT, «Der Zirkel im dritten Abschnitt von Kants Grundlegung zur Metaphysik der Sitten». OBERER et. alia (ed.), *Kant. Analysen - Probleme - Kritik*. Würzburg: Königshausen und Neumann, 1988, p. 173: «L'imperatiu categòric afirma la necessitat pràctica *a priori* d'aquest enllaç i per això és una proposició sintètica *a priori*».

20. *Ibid.*, p. 183: «[...] no es troba l'imperatiu categòric, perquè una voluntat bona també podria ser aquella que sense impediments ni restriccions (vid. GMS, 397 i 449) ja vol sempre el que l'imperatiu declara com a deure. Per tant, la relació de la voluntat o de la voluntat bona amb l'imperatiu categòric no és analítica i, com a enllaç necessari, precisa d'una deducció *a priori*».

21. Per tant, aquesta possible oposició de l'home respecte el manament de la llei moral no significa que aquesta no hagi de ser obeïda, ja que en virtut de la nostra racionalitat hem de *poder pensar i voler* la màxima de la nostra acció com a llei universal: «[...] dies ist der Kanon der moralischen Beurteilung [der Maxime unserer Handlung] überhaupt» («[...] aquest és el cànon de l'enjudiciament moral [de la màxima de la nostra acció] en general», GMS, 424, §39). La infracció de la llei no és, doncs, res més que una *excepció* que ens permetem a nosaltres mateixos; però no pot donar lloc a acció possible sense contradicció: o bé ens servim d'un principi que objectivament és una llei universal –tot i que *subjetivament* no ha de tenir validesa universal i ha de permetre excepcions; o bé reconeixem la universalitat del principi sense per això acceptar-la per a nosaltres mateixos. El primer permet al subjecte agent l'excepció, encara que *no pot voler-la universalment* (p. ex. el suïcidi); el segon consisteix en «[...] ein Widerstand der Neigung gegen die Vorschrift der Vernunft (*antagonismus*), wodurch die Allgemeinheit des Prinzips (*universalitas*) in eine bloße Gemeingültigkeit (*generalitas*) verwandelt wird [...]» («[...] la resistència de la inclinació contra el precepte de la raó (*antagonismus*), a través de la qual la universalitat del principi (*universalitas*) queda convertida en una mera generalitat (*generalitas*) [...]», GMS, 424, §40). En tal cas, si bé podríem voler la màxima, aquesta no seria pensable com a llei universal (p. ex. la mentida). Per un apropament més ampli al concepte d'"excepció" a Kant, *vid.* PALACIOS 2003.

comporta, doncs, una lluita interior en l'home, que tan aviat *sap* com ha d'actuar, com *sent* inclinacions, impulsos i desitjos que desorienten el seu voler racional. D'altra banda, ja que *la relació voluntat–deure és sintètica*, doncs la seva *necessitat és afirmada a priori* per mitjà de l'imperatiu categòric, la pregunta “per què m'he de sotmetre a la llei moral?” no només se'ns presenta com a lícita, sinó també com a conseqüència de la *possibilitat fàctica* en l'home d'oposar-se a la llei moral, per tant, d'haver de decidir en cada moment quin ha de ser el fonament de determinació de la seva acció.

Tot i així, la possibilitat d'una oposició tal no implica una facultat de poder defugir la llei; doncs, com s'apuntava a l'inici, tota voluntat racional es troba sota les lleis morals, de la mateixa manera que els esdeveniments naturals es troben sota les lleis naturals. Com és possible, llavors, que l'home pugui aparentment sostreure's a les lleis morals que l'han de determinar? Certament, en tant que ésser racional l'home pertany a un ordre diferent al dels mers fets naturals, un ordre que Kant anomena *regne de la llibertat* o de les *intel·ligències*. Però en tant que ésser sensiblement afectat, l'home pertany simultàniament al regne de la naturalesa. Aquesta característica específica seva, que li confereix una doble pertinença, és la responsable que l'esmentada llei no se li imposi d'una manera absoluta, sinó només en tant ésser racional i que sigui entesa per ell pròpiament com un *imperatiu*²¹, és a dir, com una obligació.

[Excurs: Sobre l'obligació]

En concordança amb l'exposat fins ara, l'obligació només pot consistir en la relació que es dona entre una voluntat imperfecta (no determinada absolutament per la raó i els seus conceptes) i la llei moral; doncs l'esmentada llei constitueix simplement el principi segons el qual una voluntat perfectament bona actuaria, ja que conté tota acció possible per a ella. En el cas d'aquesta voluntat, la necessitat de les seves accions no es deuria tant a la imposició de la raó, com a la seva manera de ser, és a dir, a la seva manera de voler. D'aquí que l'obligació no pugui tenir lloc en el marc d'una voluntat bona en si mateixa.

En virtut del rebuig de la raó cap a tot allò que no es regeixi pels seus paràmetres (com inclinacions i interessos merament subjectius) i donats el caràcter noümic de la intenció per la qual realment s'actua així com la naturalesa sensiblement afectada de l'home, es dona en aquest una lluita interna que,

d'una banda, no li permetrà respondre conclusivament i terminant a la pregunta per la correcció de la màxima de la seva acció²² i, per l'altra, el farà conscient del caràcter coactiu de la llei. Justament perquè l'home no vol indefectiblement el que la llei moral conté, l'imperatiu pel qual aquesta s'expressa haurà d'ordenar una màxima incondicionalment necessària i, així mateix, que aquesta sigui *volguda*. Doncs l'imperatiu «[...] [verknüpft] das Wollen einer Handlung [...] mit dem Begriff des Willens [...] unmittelbar, als etwas, das in ihm nicht enthalten ist»²³. Per tant, només es podrà donar en l'home una voluntat pura quan la màxima de la seva acció es determini per la mera raó i coincideixi amb la representació de la llei moral.

Precisament perquè la voluntat humana no s'identifica per si mateixa amb la raó pura pràctica, el principi d'aquesta última adquireix el seu caràcter *categòric* i declara amb una formulació imperativa com s'ha d'actuar. Així és com Kant conclou:

«Die Abhängigkeit eines nicht schlechterdings guten Willens vom Prinzip der Autonomie (die moralische Nötigung) ist *Verbindlichkeit*. Das kann also auf ein heiliges Wesen nicht bezogen werden. Die objektive Notwendigkeit einer Handlung aus Verbindlichkeit heißt *Pflicht*»²⁴.

Amb tot, immediatament després d'haver ofert la formulació de l'imperatiu categòric en el segon capítol de la FMC Kant es pregunta sobre la seva possibilitat; però ho fa en dos sentits: d'una banda, com a proposició sintètico-pràctica *a priori*; de l'altra, en tant que constrenyiment sobre la voluntat humana. Certament, des d'una perspectiva *objectiva* de la moral, Kant ha pogut trobar formulacions adequades per al seu imperatiu [vid. 421, §31 y §33; 429, §49; 431, §54]; i pel que fa a la relació del subjecte cap a ell, també ha pogut donar-ne una explicació apropiada, a saber, que una voluntat insuficientment determinada per la raó depèn de l'imperatiu categòric [vid. 439, §77]; fins i tot ha trobat en el tercer capítol la solució respecte a la possibilitat de l'imperatiu com a proposició sintètico-pràctica *a priori*²⁵. Però, des de la perspectiva *subjectiva*, Kant no pot donar cap raó sobre el constrenyiment de la voluntat generat per una proposició: «[...] wie das bloße *Prinzip der Allgemeingültigkeit aller ihrer Maximen als Gesetze* [...] für sich selbst eine Triebfeder abgeben, und ein Interesse, welches rein *moralisch* heißen würde, bewirken, oder mit anderen Worten: *wie reine Vernunft praktisch sein könne* [...]»; doncs «[...] dazu ist alle menschliche Vernunft gänzlich

22. L'home no pot saber mai amb certesa si a la fi ha actuat per respecte a la llei o per algun altre motiu ocult.

23. «[...] [enllaça] immediatament el voler d'una acció amb el concepte de la voluntat [...] com quelcom no contingut en ella», GMS, 420, nota.

24. «*Obligació* és la dependència d'una voluntat no absolutament bona del principi de l'autonomia (el constrenyiment moral). Aquesta no pot, doncs, ser referida a un ésser sant. La necessitat objectiva d'una acció per obligació s'anomena *deure*», GMS, 439, §77.

25. L'element que fa del principi de la moralitat una proposició sintètico-pràctica *a priori* és la idea d'una voluntat pura, en si mateixa pràctica que sobrevé a la nostra voluntat afectada per desitjos sensibles. Vid. GMS, 454, §18.

unvermögend, und alle Mühe und Arbeit, hiervon Erklärung zu suchen, ist verloren»²⁶.

Dins el marc de la FMC, Kant dedicarà a l'esmentada perspectiva *subjectiva* de l'actuació moral tan sols una nota a peu de pàgina a 401 i passatges concrets en els paràgrafs del tercer capítol titulats «Von dem Interesse, welches den Ideen der Sittlichkeit anhängt» [449, §2] i «Von der äußersten Grenzen aller praktischen Philosophie»²⁷ [459 ss., §11-14 i nota], els quals semblen estar relacionats amb la referida nota al peu de la pàgina 401.

Ja que Kant defineix el deure en el primer capítol com «[...] *Notwendigkeit einer Handlung aus Achtung fürs Gesetz*»²⁸ i en el segon capítol com «[d]ie objektive *Notwendigkeit einer Handlung aus Verbindlichkeit* [...]»²⁹, la consciència de l'obligació i el respecte per la llei s'*identifiquen*, consistint en l'estat de consciència de la nostra submissió a la llei moral causada per l'efecte d'aquesta en el nostre ànim. Es tractaria, doncs, de *sentiments* produïts per un concepte de la raó, la llei, per tant, no rebuts a través de quelcom extern (com puguin ser-ho la inclinació o el temor davant alguna cosa), sinó "auto-causats" (*selbstbewirkt*). Amb ells Kant troba una explicació per a la consciència (*Bewusstsein*) de l'obligació en tant que *objecte* de la seva filosofia moral pura, la qual cosa completa la fonamentació d'aquesta per mitjà de la formulació d'un principi suprem, l'imperatiu categòric. Però no pot oferir una explicació per al *desencadenant de l'actuació moral*, és a dir, per a la possibilitat fàctica que una idea de la raó i el seu contingut (quelcom noümic) siguin causa de la motivació per actuar moralment (quelcom fenomènic). En l'esmentat paràgraf del tercer capítol «Von dem Interesse, welches den Ideen der Sittlichkeit anhängt», on Kant es pregunta: «Warum aber soll ich mich denn diesem Prinzip unterwerfen und zwar als vernünftiges Wesen überhaupt [...]?»³⁰, el nostre filòsof se centra justament en aquest aspecte *subjectiu* de la moral; no es tracta ja de donar raó *objectiva* de l'obligació i del fet de ser-ne conscient (per part de l'home), és a dir, del *saber-se* o *conèixer-se compelt* per una llei, sinó de donar raó del seu efecte *subjectiu*, a saber, del *sentir-se'n compelt* i *actuar* conseqüentment. Kant respon:

«Ich will einräumen, daß mich hierzu kein Interesse *treibt*, denn das würde keinen kategorischen Imperativ geben; aber ich muß doch hieran ein Interesse *nehmen* und einsehen, wie das zugeht; denn dieses Sollen ist eigentlich ein Wollen, das unter der Bedingung für jedes vernünftige Wesen gilt, wenn die Vernunft bei ihm ohne Hindernisse

26. «[...] com el mer principi de la validesa universal de totes les seves màximes en tant que lleis [...] pugui proporcionar per si mateix un mòbil i causar un interès, que s'anomenaria moral pur; o en altres paraules: com la raó pura pugui ser pràctica [...]»; doncs «[...] d'això n'és tota raó humana incapaç i tot esforç i treball per buscar-ne una explicació és inútil», GMS, 461, §32.

27. «De l'interès estretament vinculat a les idees de la moralitat»; «Dels fins de tota filosofia pràctica»

28. «[...] necessitat d'una acció per respecte a la llei», GMS, 400, §15.

29. «[...] necessitat objectiva d'una acció per obligació [...]», GMS, 439, §77.

30. «Però, per què m'he de sotmetre en aquest principi i, certament, en tant que ésser racional en general [...]?», GMS, 449, §6.

praktisch wäre; für Wesen die, wie wir, noch durch Sinnlichkeit, als Triebfedern anderer Art, affiziert werden, bei denen es nicht mehr geschieht, was die Vernunft für sich allein tun würde, heißt jene Notwendigkeit der Handlung nur ein Sollen, und die subjektive Notwendigkeit wird von der objektiven unterschieden»³¹.

La causa d'actuar moralment, per tant, seria un *interès* basat en un voler universal, el fonament del qual no es trobaria tant en la raó pura, com en el *sentiment moral*, pel qual sentiríem un cert plaer en complir amb el nostre deure³². Però donat que l'esmentat sentiment moral és una facultat que posseïm com a éssers racionals (per tant, de la raó mateixa), aquest plaer consistiria, al cap i a la fi, en un efecte de la raó, que es trobaria més enllà de tota causalitat merament natural o sensible. Amb tot, explicar aquest tipus de causalitat per la qual un mer pensament produiria un sentiment de plaer, ens roman vedat (com l'explicació de qualsevol altre tipus de causalitat) [vid. 459 s., §30 s.]; doncs l'enllaç entre causa i efecte és de caràcter noümic i, per tant, una explicació tal exigiria sobrepassar l'àmbit de l'argumentació filosòfica, amb el que ens quedaríem sense fonaments racionals objectius [vid. 461 s., §33].

Es pot dir que dins el marc de la Introducció per a la *Doctrina de la Virtut de la Metafísica dels Costums*³³ Kant sembla trobar un aclariment per a l'esmentada causalitat que no sobrepassaria l'àmbit de l'explicació filosòfica. La possibilitat d'aquesta causalitat vindria donada per unes certes qualitats morals que caracteritzen l'home en tant que ésser *moral sensible*. Aquestes consisteixen en unes disposicions de l'ànim (*Gemütsanlagen*) que fan l'home susceptible del concepte mateix de "deure" en general. Són *estètiques*, per tal com donen raó dels estats d'ànim de certs éssers racionals, a saber, aquells que al seu torn són sensibles; i, així mateix, són "prèvies, però naturals" perquè no són *a priori*, sinó que constitueixen una nota específica de determinats éssers naturals, aquells dotats de raó. Es tracta, doncs, d'uniques disposicions que poden definir-se com biològiques i que farien comprensible la possibilitat de *sentir-se* constret per la llei moral i de ser susceptible a ser *mogut* per ella.

Així, doncs, la impossibilitat de donar raó d'aquesta causalitat entre l'obligació expressada en l'imperatiu categòric i l'obligació sentida per l'home, desencadenant del seu interès per la moralitat i de la seva conseqüent actuació moral, es deuria realment a la incompatibilitat de l'esmentada qüestió amb la tasca de la FMC i la seva estructura. Doncs en ella la idea directriu és explicar *per què la llei moral té per a l'home un*

31. «Vull admetre que no m'hi *empeny* cap interès, perquè aquest no proporcionaria cap imperatiu categòric; però n'he de tenir un d'interès i he d'examinar com aquest és possible; doncs aquest deure (*Sollen*) és pròpiament un voler (*Wollen*) que és vàlid per a tot ésser racional sota la condició que en ell la raó sigui pràctica sense impediments; per a éssers, com nosaltres, que a més estiguin afectats per la sensibilitat, és a dir, per motius d'un altre tipus pels quals no sempre succeeix allò que la raó faria, aquella necessitat de l'acció s'anomena només deure (*Sollen*), distingint-se així la necessitat subjectiva de l'objectiva», GMS, 449, §6.

32. Vid. «Von der äußersten Grenze aller praktischen Philosophie» («Dels confins de tota filosofia pràctica»), 459 ss., §11-14 i nota.

33. I. KANT, *Metaphysik der Sitten. Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre*. Edició a cura de B. Ludwig. Hamburg: Meiner, 1990 (citat TL).

caràcter coactiu, és a dir, *per què l'home se sap o reconeix compel·lit per ella*, no en canvi *per què aquest caràcter coactiu pot produir un interès en la llei i l'acció moral*, és a dir, *per què l'home se sent constret per l'esmentada llei*, com efectivament és el cas de la Introducció a la TL. La FMC partirà d'un tractament *objectiu* de la moralitat, d'una dilucidació de les condicions objectives de la moralitat, amb el que Kant pretén explicar la possibilitat d'aquesta en tant que *disciplina* filosòfica dirigida a l'home; la Introducció a la TL, en canvi, oferirà un tractament *subjectiu* de la moralitat, centrant-se en les condicions subjectives de la susceptibilitat per al concepte mateix de deure. En la FMC la pertinença al món sensible ens donarà raó de la temptació de l'home de deixar-se portar per inclinacions així com del deure en tant que constrenyiment pràctic; i la pertinença al món intel·ligible ens explicarà el seu coneixement de la llei moral; en canvi, la Introducció a la TL tractarà l'efecte de la moralitat en l'home, un ésser sensible especial ja que posseeix certes disposicions que el fan susceptible per a la moralitat. Mentre que la FMC explica objectivament origen, fonament i consciència de l'obligació en l'home, la Introducció a la TL explica l'efecte subjectiu d'aquesta en l'home.

3. De la llibertat a la moralitat

Com el mateix Kant adverteix al final del seu Pròleg a la FMC, els dos primers capítols de la mateixa són analítics, mentre que el tercer és sintètic. En aquells ha demostrat per mitjà de les idees comunes de “deure” i “llei”, de la idea *a priori* de “voluntat pura”, així com per mitjà dels conceptes *a priori* de “vàlida universal” i “necessitat”, la possibilitat d'oferir una formulació del “principi suprem de la moralitat”, sobre el qual descansa una filosofia moral pura, objectiva. D'altra banda, si bé la condició racional és la que permet a l'home? pensar un principi objectiu de la voluntat, és, en canvi, la seva condició sensible la que donarà origen a la comprensió i consciència d'aquest principi en tant que obligació (no com a mera descripció del seu comportament, com seria el cas d'una voluntat santa); doncs com s'ha vist, l'home pot *de facto* sotmetre's a la llei moral. Amb això, Kant no solament dóna raó dels dos aspectes clau de tota filosofia moral, a saber, del principi, que regula la relació de la voluntat amb si mateixa [vid. 427, §45] i del concepte d'“obligació” [vid. 391, §10]; sinó que a més arriba a la formulació del principi de l'autonomia com a màxima expressió del principi de la moralitat. Si bé

Kant se serveix de les fórmules de la llei de la naturalesa i de la humanitat com a fi en si mateix en quant categòriques per poder explicar el concepte de “deure”, per mitjà de la fórmula de l'autonomia (això és, d'una voluntat universalment legisladora) explicarà la necessitat de l'exclusió de tot interès en el voler per deure. En definitiva, en els seus dos primers capítols Kant demostra que la moralitat és la *ratio cognoscendi* de la llibertat: per mitjà de l'anàlisi de les condicions objectives de la moralitat ens *sabem* lliures, per tal com descobrim que no estem sotmesos a una causalitat externa –que ens convertiria en una mera anella de la cadena de causes i efectes–, sinó que en nosaltres descansa la facultat de determinar-nos a actuar, a saber, la voluntat.

A diferència dels dos primers capítols, el tercer és sintètic: doncs partint de la idea de la llibertat com a *pressuposició* demostra que sense ella no seria possible la moralitat, presentant-la, per tant, com la *ratio essendi* de la moralitat.

Com veníem dient, l'home és alhora conscient (*bewusst*) tant de la seva llibertat en sentit negatiu, és a dir, de la independència (*Unabhängigkeit*) de seu actuar respecte a causes externes que el determinin absolutament [*vid.* 446, §1], com de la seva llibertat en sentit positiu, és a dir, de la seva causalitat (*Kausalität*) respecte al seu actuar, trobant-se aquest regit per una llei pròpia, la seva *causa primera*. Ambdues, independència i causalitat, constitueixen, doncs, la seva espontaneïtat i autonomia (*Spontaneität, Autonomie*) [*vid.* 446, §2].

L'home, però, no té pròpiament coneixement de la seva causalitat, doncs segons la concepció kantiana consisteix en la síntesi de material empíric que percebem amb categories i formes *a priori* de l'enteniment i la sensibilitat respectivament. Així, de la mateixa manera que el “coneixement” que té de si no és més que fruit de la consciència (*Bewusstsein*) de si mateix per mitjà de les seves pròpies sensacions internes, d'aquesta mateixa manera l'home és conscient de la seva causalitat, ja que si bé les seves accions es donen en el món sensible, no tenen el seu origen en ell, sinó en una llei per a l'actuar que ordena amb necessitat objectiva i que es troba *en el subjecte mateix* [*vid.* 400, §14-17]. Per tant, aquesta causalitat de l'home únicament pot donar-se en tant que es *pressuposi la idea de llibertat*, tant en sentit negatiu com en sentit positiu; aquesta és, doncs, la condició de la seva possibilitat. Només així pot l'home representar-se a si mateix en l'*àmbit pràctic* com a ésser lliure no merament independent de causes externes, sinó en tant que *autolegisador* (*selbstgesetzgebend*). Inversament a com havia succeït en els dos primers capítols, ara Kant mostra com

la llibertat és la que possibilita l'autonomia i el seu principi, l'únic principi de la moral [vid. 440, §79], a saber: «[...] nicht anders zu wählen, als so, daß die Maximen seiner Wahl in demselben Wollen zugleich als allgemeines Gesetz mit begriffen sein»³⁴.

El fet que *a través de la llibertat l'home se sàpiga causa eficient a priori*, per tant, *pertanyent a l'ordre moral*, però que, en canvi, *per les seves accions se sàpiga membre de l'ordre natural fenomènic* [vid. 450, §10; Brandt, p.189], ens proporciona la clau per a la *deducció de la possibilitat* de l'imperatiu categòric en quant proposició sintètico-pràctica *a priori*: des de la seva posició en el món sensible, l'home està sotmès a les lleis naturals, per les quals la seva consciència (a través de la sensibilitat) es veu afectada (heteronomia); però des de la seva posició en l'ordre moral, l'home se sap sotmès tan sols a lleis que troben el seu fonament en la raó mateixa (autonomia): «[...] wenn wir uns als frei denken, so versetzen wir uns als Glieder in der Verstandeswelt und erkennen die Autonomie des Willens, samt ihrer Folge, die Moralität; denken wir uns aber als verpflichtet, so betrachten wir uns als zur Sinnenwelt und doch zugleich zur Verstandeswelt gehörig»³⁵.

Així és com podem arribar a deduir la *possibilitat* de l'imperatiu categòric: moralitat i llibertat, llibertat i moralitat, es veuen unides per la idea d'una *voluntat pura per si mateixa pràctica* que sobrevé a la nostra voluntat imperfecta, la qual entén el *voler (Wollen)* expressat en el principi de la moral, propi d'aquella voluntat absolutament bona, com a *deure (Sollen)*, ja que es tracta d'un voler de validesa universal [vid. 454, §18].

34. «[...] no elegir d'altra manera que les màximes de la seva elecció estiguin compreses en el mateix voler simultàniament com a llei universal», GMS, 440, §79.

35. «[...] si ens representem com a lliures, ens traslladem en tant que membres del món intel·ligible i reconeixem l'autonomia juntament amb la seva conseqüència, la moralitat; però si ens representem en tant que obligats, llavors ens considerem com a pertanyents al món sensible i simultàniament també al món intel·ligible», GMS, 453, §16.

4. Conclusió

De tot l'exposat podem concloure'n que la pregunta referent a haver-se de sotmetre a la llei moral només pot tenir lloc en un ésser insuficientment determinat per la raó pura, però que alhora se sap lliure o, dit d'una altra manera, que ha de pressuposar la seva llibertat per poder entendre les seves accions al món com a pròpies. És per això que Kant la planteja a l'últim capítol de la seva FMC, doncs és en aquest on pren la idea de la llibertat com a punt de partida per demostrar que la moralitat no és cap quimera de la raó.

Com s'ha vist en l'apartat 2.2. i en l'excurs sobre l'"obligació", Kant ofereix una resposta a la seva pregunta, a saber: l'home té un cert interès racional i immediat en la moralitat, ja que, malgrat entendre-la com a deure (*Sollen*),

consisteix realment en el voler d'un ésser, la voluntat del qual està absolutament determinada per la raó, per tant, en un voler vàlid per a tot ésser racional. Atenent als dos primers capítols de la FMC, trobem la clau de la resposta en el fet que *només és possible a l'home actuar per si mateix* quan ho fa conforme a l'ordre racional, és a dir, quan l'ordre dels sentits a què pertanyen les inclinacions queda subordinat a l'ordre racional. En canvi, atenent al tercer capítol trobem la clau en el *dualisme cosa en si-fenomen*, del qual Kant se'n serveix com a mera representació per mitjà de la qual pot fer més comprensible la singularitat de la voluntat humana tant pel que fa a la seva naturalesa, simultàniament lliure i afectada, com pel que fa a la seva relació específica amb la moralitat. Aquesta doble realitat present en l'home (*Doppelwesen*³⁶) és la que possibilita no solament que ens plantejem la pregunta inicial, sinó que hàgim de pressuposar la nostra llibertat, condició de la possibilitat de la moralitat³⁷. És així com també s'explica per què hem de seguir la llei moral³⁸.

En definitiva:

1) Com podria una voluntat santa, la qual s'identifica amb la raó pura, pròpiament preguntar-se per la llei moral, donat que aquesta conforma el seu voler i, per tant, el seu únic horitzó possible d'actuació? Només una voluntat que no estigui exclusivament determinada per la raó pura, com ho és una voluntat afectada que al seu torn sigui lliure albir (*Willkür*) i que *de facto* pugui sotmetre's o no a les ordres de la raó, pot preguntar-se per la llei moral. La pregunta formulada és, doncs, eminentment humana.

2) Precisament perquè no estem absolutament determinats per les lleis de la naturalesa i perquè podem preguntar-nos per la llei moral, podem explicar-nos que la llibertat sigui la *ratio essendi* de la moralitat³⁹, per tant, que s'erigeixi com a origen de l'autonomia i de la moralitat, ja que suposa tant *independència* de causes eficients externes com *espontaneïtat* (causalitat pròpia) i *autolegislatió* (autonomia).

3) La idea de deure no constitueix, doncs, ni un criteri de la moralitat ni l'únic: si bé ens proporciona una pauta objectiva per a la correcció de les nostres accions, en realitat és conseqüència de la pregunta mateixa per la llei moral: *justament en el procés de recerca sobre quin ha de ser el fonament de determinació de les nostres accions és on ens trobem amb l'ineludible de l'imperatiu categòric en tant que deure*, és a dir, amb la necessitat de regir les accions per un *nomos* (que és el

36. BRANDT, p. 191.

37. Agraeixo els aclariments del Prof. Dieter Schoenecker (Siegen) en aquest punt.

38. BRANDT, p. 191.

39. KANT, I. *Kritik der praktischen Vernunft*. Edició de H. Klemme. Hamburg: Meiner, 2003, p. 4, nota 1.

que les fa *racionals* i, per tant, el que ens permet caracteritzar-les pròpiament d'“accions” i no de “fets”). La pregunta per la llei moral s'erigeix, doncs, com l'autèntic desencadenant de la moralitat en quant discurs.

4) Finalment, el dualisme esmentat ens permet refutar l'objecció del *fatalista* d'haver caigut en un *cercle viciós* pel fet de concloure de la llibertat l'autonomia i, d'aquesta, la llei moral [vid. 453, §16], ja que ens considerem com a lliures en l'ordre de les causes eficients per representar-nos en l'ordre dels fins sota la llei moral i, justament perquè ens hem atribuït la llibertat, ens representem llavors com sotmesos a la llei moral [vid. 450, §9]. No obstant, no es tracta de cap *cercle viciós*, sinó d'una *petitio principii* (*Erbittung eines Prinzips*, vid. 453, §16), ja que el que realment es dona és la fonamentació d'una proposició (a saber: el nostre sotmetiment a la llei moral) amb una premissa no fonamentada (a saber, la *pressuposició* de la llibertat)⁴⁰; o dit d'una altra manera: de la *pressuposició* de la llibertat se'n segueixen necessàriament la moralitat i el seu principi, l'autonomia [vid. 447, §3]; però, on troba la llibertat el seu fonament? Kant dirà clarament que tan sols es tracta d'una *idea de la raó*, la qual ens veiem obligats a atribuir a l'home en l'àmbit pràctic, donat que té voluntat i actua segons una causalitat pròpia [vid. 448, §4].

Pel que fa a l'acusació del *fatalista*, doncs, en primer lloc, ens trobem *sensu stricto* davant d'una *petitio principii*, no d'un *cercle viciós*; en segon lloc, incorre en contradicció, ja que, d'una banda, segons la seva posició no seria possible actuar contra la llei moral, conforme a ella o per ella mateixa (quelcom que es dedueix de la mera anàlisi del concepte de voluntat racional [vid. 397, I, §8-12; vid. Brandt, p.184]), i, d'altra banda, el seu posicionament exigeix l'esmentada possibilitat i, per tant, la *pressuposició* de la llibertat; i, en tercer lloc, el determinisme del que es fa valedor queda situat en la regió dels sentits, per la qual cosa no exerceix influència en l'ésser lliure pertanyent al món intel·ligible; aquest pot salvar-se del possible vet de la raó teòrica [vid. 455, §20-23; vid. Brandt, p.191]. La *dobla realitat* en l'home consisteix, doncs, en representar-nos simultàniament i sense contradicció com éssers *lliures* –el que té com a conseqüència necessàriament el reconeixement de la moralitat i l'autonomia– i *obligats* (*verpflichtet*) –el que implica considerar-nos com éssers pertinents del món sensible i de l'intel·ligible alhora; doncs és des d'aquesta simultaneïtat que la llei moral (*Sittengesetz*, regidora del món intel·ligible i proposició descriptiva del voler d'una voluntat santa) se'ns presenta com un imperatiu (proposició prescriptiva).

40. Vid. SCHOENECKER 1997.

Com hem vist, doncs, no només no és absurda la pregunta de per què m'he de sotmetre a la llei moral, sinó que és tant *expressió i conseqüència de la indeterminació de la nostra voluntat* en tant que éssers naturals, com *condició de la possibilitat de la moralitat i l'autonomia*. Sembla, per tant, que el defensor de la postura que la titlla d'absurda s'até a la voluntat humana en tant que voluntat absolutament pura, pròpia d'un ésser racional pertanyent només al regne dels fins, el voler de la qual és la llei que regeix en aquest últim, la llei moral. La manca d'encert en la seva interpretació rau, doncs, (1) en què la voluntat humana és descrita des de la primera pàgina de l'obra com una voluntat «[...] durch die Natur affiziert [...]»⁴¹ ; (2) en què l'obra en qüestió consisteix en la seva totalitat en una “demostració” de la moralitat com a disciplina possible, no com una quimera de la raó, i, per tant, de la necessitat d'afirmar la llibertat en tant que condició de la possibilitat de la nostra espontaneïtat i autonomia; i (3) en què de totes les disciplines la Moral és potser la més *humana* (no divina), doncs no només s'origina en el si de l'home (ja que reconec la llei moral dins meu), sinó que es dirigeix al seu actuar no absolutament determinat per la raó.

Si tenim en compte –amb Kant– que, així com la Física versa sobre les lleis segons les quals les coses *succeeixen*, l'Ètica, en canvi, ho fa sobre aquelles lleis segons les quals les coses *han* de succeir, la tasca moral només pot consistir en «[...] die Aufsuchung und Festsetzung *des obersten Prinzips der Moralität* [...]»⁴² que constitueixi la *pauta* per mitjà de la qual es pugui assolir una voluntat bona.

41. «[...] afectada per la naturalesa [...]», GMS, 387, §3.

42. «[...] la recerca i establiment *del principi suprem de la moralitat* [...]», GMS, 392, §13.

Marburg, Novembre 2007.

ANA-CAROLINA GUTIÉRREZ XIVILLÉ
 Philipps-Universität Marburg / Universitat de Barcelona
 [anacarolina.gx@googlemail.com]

Bibliografia

R. BRANDT, «Der Zirkel im dritten Abschnitt von Kants Grundlegung zur Metaphysik der Sitten». OBERER & SEEL (ED.), *Kant. Analysen – Probleme – Kritik*. Würzburg: Königshausen und Neumann, 1988, pp. 169-191.

I. KANT, *Kritik der reinen Vernunft*. Edició a cura de J. Timmermann. Hamburg: Meiner, 1998 (citat KrV).

–, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Edició a cura de D. Schoenecker i B. Kraft. Hamburg: Meiner, 1999 (citat FMC).

–, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Kant's gesammelte Schriften. Berlin: de Gruyter, 1922², T.4.

–, *Kritik der praktischen Vernunft*. Edició a cura de H. Klemme. Hamburg: Meiner, 2003 (citat KpV).

–, *Metaphysik der Sitten. Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre*. Edició a cura de B. Ludwig. Hamburg: Meiner, 1990 (citat TL).

P. NATORP, «Ist das Sittengesetz ein Naturgesetz?». *Archiv für systematische Philosophie*, [Berlin], 2/1896, pp. 235-253.

J.M. PALACIOS, *El pensamiento en la acción. Estudios sobre Kant*. Madrid: Caparrós Editores, 2003.

D. SCHOENECKER, «Die 'Art von Zirkel' im dritten Abschnitt von Kants Grundlegung zur Metaphysik der Sitten». *Allgemeine Zeitschrift für Philosophie*, [**], 22/1997/2, pp. 189-202.

